

De Alexander de Grote van Albanië

De Skanderbeg-opstand, 1443-1468

In Albanië is 2018 het Jaar van Skanderbeg. Het is 550 jaar geleden dat deze krijgshoofd de laatste adem uitblies. Albanese zien hem niet alleen als vader des vaderlands, maar ook als de man die Europa heeft gered van Osmaanse overheersing. **Ivo van de Wijdeven** gaat op zoek naar het verhaal achter hét symbool van de Albanese nationale identiteit.

Wie door de Albanese hoofdstad Tirana loopt, kan bijna niet om de gigantische stenen vlakte van het Skanderbegplein in het midden van de stad heen. In 2017 is het na de zoveelste uitgebreide verbouwing nét op tijd opgeleverd voor het Jaar van Skanderbeg. Sinds de grootse herdenking in 1968 van zijn dood prijkt midden op het plein een krijgshaftig ruitersstandbeeld van de grote held, een van de vele in Albanië. Niet ver daar vandaan, voor het in Sovjet-stijl opgetrokken operagebouw, wappert fier de Albanese vlag met zijn zwarte dubbelkoppige adelaar op een rood vlak. Deze verwijst ook al naar Skanderbeg, want hij is gebaseerd op het familiewapen van de Kastrioti's: Skanderbeg kwam op 6 mei 1405 ter wereld als Gjergj Kastrioti.

Skanderbeg mag dan hét symbool van de Albanese nationale identiteit zijn, buiten Albanië heeft tegenwoordig bijna niemand van hem gehoord. Dit was tot in de 18de eeuw wel anders. Zolang de Europese vorsten weinig in te brengen hadden tegen de Osmaanse sultan en er in het westen met angst en beven werd gekeken naar de Osmaanse opmars over de Balkan, gold 'Turkenvreter' Skanderbeg als een Europese superster van het christendom. De paus in Rome verleende hem de eretitel Athleta Christi (kampioen van Christus) en roemde zijn wapenfeiten.

Gevreesd krijgshoofd

De carrière van Skanderbeg verliep op zijn zachtst gezegd opmerkelijk. Zijn vader Gjon Kastrioti was een edelman die na de Osmaanse verovering van wat nu Albanië is, een vazal van de sultan werd. Hij droeg Gjergj op 18-jarige leeftijd samen met twee van zijn oudere broers over in Osmaanse dienst.

De helm van Skanderbeg? In ieder geval besloot aartshertog Ferdinand II van Oostenrijk (1529-1595) dat hij aan deze krijgsman had toebehoord (Kunsthistorisches Museum Wenen). Het standbeeld van Skanderbeg (niemand weet hoe hij er precies uitzag) staat in zijn geboorteplaats Krujë (foto Musli Bersisha via Wikimedia Commons).

Dat was niet ongebruikelijk: jongens werden als een vorm van belasting weggehaald van de Balkan en opgeleid als janitsaren, de elite van het Osmaanse leger. Aan het hof van sultan Murat II bekeerde Gjergj zich zoals bij janitsaren gebruikelijk tot de islam en ontpopte hij zich tot een gevierd en gevreesd krijgsheer. Hij vocht tot aan de oevers van de Donau voor de Osmanen tegen de Serviërs en Hongaren. Gjergj werd rijkelijk voor zijn daden beloond en kreeg vanwege zijn grote militaire talent de bijnaam Iskender Beg: Beg was de Turkse aansprektitel voor een leider, en Iskender de Turkse naam voor Alexander de Grote.

Tot dan toe had de paus weinig reden om de loftrompet te steken over Gjergj Kastrioti. Maar die maakte in 1443 een carrièreswitch. Hij deserterde met zo'n driehonderd janitsaren, bekeerde zich weer tot het christendom en bond als Skanderbeg – de Albanese verbastering van zijn Osmaanse bijnaam – de strijd aan met zijn voormalige broodheer. De reden? De dood van zijn vader en zijn drie broers door Turks toedoen. Bovendien dacht Skanderbeg dat de dagen van de Osmanen op de Balkan geteld waren na een nederlaag in de Slag bij Nis (1443) tegen een christelijk leger geleid door de Hongaarse veldheer Johannes Hunyadi. Met zijn kleine legertje verdreef Skanderbeg het Osmaanse garnizoen dat zijn vaders kasteel in Krusje bezette en maakte hier zijn uitvalsbasis. Het was het begin van een

'Turkenvreter' Skanderbeg in actie. Dit fresco is in het stadhuis van het Italiaanse Civita (Calabrië), waar in de 15de eeuw Albanesez neerstreken die voor de Turken waren gevlucht. Op de andere foto: traditionele Albaanse kledij op een historisch feest in Civita (foto's Asia via Wikimedia Commons).

strijd tegen een Osmaanse overmacht die tot het einde van zijn leven zou duren. Murat II voerde hoogstpersoonlijk een grote wraakexpeditie aan. In de Slag bij Varna (1444) moest Hunyadi een gevoelige nederlaag incasseren, maar Skanderbeg en zijn mannen namen hun toevlucht tot guerrillatactieken en wisten zich in het onherbergzame berglandschap staande te houden.

'Draak van Albanië'

Skanderbeg werd voor de sultan een vervelende luis in de pels. Hoewel er maar zo'n 90.000 mensen woonden in het grondgebied dat hij in handen had en zijn leger maximaal 15.000 man telde, wist hij het Murat II knap lastig te maken. Zelfs met een Osmaans leger van 100.000 man mislukte in 1450 de belegering van Krusje, omdat Skanderbeg de tactiek van de verschroeiende aarde toepaste. De sultan droop teleurgesteld af en richtte zijn energie op de verovering van de Byzantijnse hoofdstad Constantinopel. Al snel slaagden de Turken daarin. Na de val in 1453 van dit belangrijke christelijke bolwerk was Skanderbegs succes – hoe bescheiden ook – het lichtpuntje waar christelijk Europa naar snakte. Daarom prees de paus hem, maar daar bleef het bij. Hoewel Skanderbeg continu in strijd verwickeld bleef met de Osmanen, hoefde hij niet te rekenen op militaire of financiële steun. Daar wilde christelijk Europa de vingers niet aan branden. Sterker nog, toen Skanderbeg uiteindelijk toch een bondgenootschap sloot met het Koninkrijk Napels, was dat voor de concurrerende Republiek Venetië, toen misschien wel de belangrijkste speler in de regio, reden om via eigen bondgenoten een proxy-oorlog uit te vechten op de Balkan.

In 1466 en 1467 richtte Murats zoon Mehmet II zijn aandacht weer volledig op de regio en hield met een groot leger verschrikkelijk huis in wat nu Albanië is. Skanderbeg kreeg hij net niet te pakken. De 'Draak van Albanië' stierf op 17 januari 1468 aan malaria. Wel maakten Mehmet's mannen Skander-

begs kleine rijk met de grond gelijk. Aan het einde van de 15de eeuw leefden er volgens Osmaanse belastingregisters nog maar 11.000 mensen, een negende van voor de opstand.

'Turkenvreter' als nationale held

Buiten Albanië nam de verering van Skanderbeg als de Athleta Christi na zijn dood een hoge vlucht door de *Historia de vita et gestis Scanderbegi*, een biografie die de uit Albanië gevluchte katholieke priester Marin Barleti tussen 1508 en 1510 had geschreven en die in vele talen verscheen. Toen het Osmaanse gevaar in de 19de eeuw was geweken, raakte Skanderbeg in Europa in de vergetelheid, maar niet in zijn geboorteland. Hij werd door Albanese nationalistena omarmd als vader des vaderlands. Dat tweederde van de Albanesezen door de eeuwenlange Osmaanse overheersing inmiddels moslim was, vormde geen beletsel om een 'Turkenvreter' als nationale held te kiezen. Skanderbeg werd neergezet als een Albanese proto-nationalist, die de Albanese adel had verenigd in de strijd. Het grondgebied dat Skanderbeg in de 15de eeuw had verdedigd tegen de Osmanen werd bestempeld als kiem van het nieuwe Albanië. Toen dit land in 1913 de onafhankelijkheid uitriep, was het niet meer dan logisch om het familiewapen van de held te kiezen als nationale vlag. Achtereenvolgende machthebbers gebruikten Skanderbeg als legitimatie. Zo claimde de despotische koning Zog I, die het land regeerde van 1928 tot 1946, rechtstreeks af te stammen van de nationale held. De communistische dictator Enver Hoxha, aan de macht van 1946 tot 1985, koos voor een internationaal geïsoleerde positie en spiegelde zich hierbij aan de door de Osmanen omsingelde Skanderbeg. Vandaar ook de grootse viering van diens vijfhonderdste sterfjaar in 1968. Hoe meer Albanië geïsoleerd raakte, hoe 'nationaler' Skanderbeg werd.

Feit en fictie

Dat Skanderbeg in Albanië mythische proporties heeft gekregen, is gezien zijn levensloop niet verwonderlijk. Die bevat materiaal waar legendes van worden gemaakt. En daarin schuilt meteen ook een probleem. Er zijn namelijk maar heel weinig historische bronnen over Gjergj Kastrioti beschikbaar. Feit en fictie lopen nogal door elkaar. Welbeschouwd is de enige bron die grotendeels onbetwist is, de biografie van Barleti, en zelfs hij had alles uit tweede hand. Latere kroniekschrijvers verfraaiden naar believen. Zo zou Skanderbeg in dienst van de sultan nooit ook maar één christen hebben gedood. Ook toevoegingen uit de 19de en 20ste eeuw zijn twijfelachtig. Zo is er geen historisch bewijs voor het door Skanderbeg gesmede verbond van Albanese edelen. Dat de nationalistena Skanderbegs opstand tegen de Osmanen tot zuiver Albanese aangelegenheid bestempelen is onjuist, aangezien de etnische

scheidslijnen in de 15de eeuw nog helemaal niet zo duidelijk waren getrokken. Ook Skanderbegs eigen etnische achtergrond is onduidelijk. Het is zeer de vraag of hij nationalistische idealen nastreefde. In ieder geval mocht hij ook Bulgaren en Serviërs tot zijn volgelingen rekenen.

Pan-Albanees ideaal

Tussen de historische figuur Skanderbeg en de mythische nationale held zitten dus nogal wat verschillen, maar dit is geen welkom geluid in Albanië. De Zwitserse historicus Oliver Jens Schmitt werd vanwege zijn doorwrochte Skanderbeg-biografie in 2009 bestempeld tot vijand van het Albanese volk. De man die de Albanese vertaling verzorgde, werd uitgemaakt voor landverrader.

Ook de huidige Albanese regering denkt dat de mythe belangrijk is voor de nationale trots en eer. Daar zit overigens een risico aan. Skanderbeg stond namelijk voordat de communisten aan het eind van de Tweede Wereldoorlog de macht grepen symbool voor het pan-Albanese ideaal: sinds Albanië in 1913 werd ingetekend op de kaart wonen er ook etnische Albanesezen in buurlanden als Kosovo, Macedonië en Griekenland en de wens hen te verenigen in één staat was sterk. Niet toevallig zijn voor een installatie op het Skanderbegplein stenen gebruikt uit alle gebieden waar Albanesezen wonen. De Griekse regering diende direct na de onthulling in 2017 een officieel bezwaar in en beschuldigde de regering in Tirana van een poging om de Albanese minderheid op te stoken. Hoewel de soep niet zo heet gegeten zal worden als hij wordt opgediend – Albanië is economisch zwaar afhankelijk van Griekenland – is het toch te hopen dat de naam Skanderbeg in de rest van Europa niet op de voorpagina's terecht komt.

Ivo van de Wijdeven is historicus en politiek analist. Dit jaar verscheen zijn boek *De spoken van Visegrád* over autoritaire regimes in Centraal-Europa in het interbellum (Spectrum).

VERDER LEZEN

- **Oliver Jens Schmitt**, *Skanderbeg. Der neue Alexander auf dem Balkan*, Verlag Friedrich Pustet, 2009

